

Papp István

KÍVÜLRŐL

Szabó Zoltán észrevételei az 1956-os forradalomról

„Ha valaki összeszedné ama nevesebb férfiaktól származó szónoklatokat és ünnepi cikkeket, amelyek március tizenötödikén hangzottak el és jelentek meg, neki köszönhetnők a leggazdagabb magyar nyelvű frázisgyűjteményt.”¹ Bizonyos értelemben ez a mondat maga is frázis, hiszen eléggé közkeletű és a bólogató egyetértésen túl mérsékelt izgalmat sem kiváltó állítás nemzeti ünnepeink kiürült, ellaposodott, megfakult emlékezetéről beszélni. Aligha tévedek túlságosan, ha az 1956-os forradalom hatvanadik évfordulója kapcsán megint csak a semmitmondó kijelentések számának gyarapodását feltételezem. Október 3-án írom e sorokat. Húsz nap múlva ünnepeljük azon nagyon kevés nap egyikét, amely tényleg fényt vetett erre a kis népre szinte az egész földkerekségen. Manapság a honi közéletet más izgalmak tartják lázban, mérsékeltnek tekinthető érdeklődés sincs 1956 iránt. Ezért nem is tartom igazán termékeny vizsgálati lehetőségnek, hogy egy újabb esszével gyarapítsam a magyar forradalom világtörténelmi jelentőségéről, a szabadságharcosok hősiességéről, a Nyugat tétovaságáról és bénultságáról vagy a szovjet katonai agresszió és a megtorlás rideg szigoráról írott cikkek sorát.

Amikor az évfordulóra vonatkozó tanulmány megírására szóló felkérést megkaptam, eredetileg az *Egy mondat a zsarnokságról* lehetséges új olvasatairól, Illyés Gyula önmagával való szembenézéséről akartam írni. Ez sem lenne érdektelen kísérlet, de a könyvespolcra végül legkedvesebb népi íróm, Szabó Zoltán egyik, régóta olvasni vágyott kötetét emeltem le. A mű tíz évvel ezelőtt jelent meg. A szerkesztő Szabó '56-hoz – tág mezőben kötődő – tudósításait, alkalmi cikkeit, memoárját, előadását és egy nagyon érdekes, 1944/45-re vonatkozó visszaemlékezést bocsátott a köz rendelkezésére. A könyvet elolvasva megváltoztattam eredeti szándékomat, és a mára bizvást a feledés homályába merült, a *Kívülről* címet viselő, 1957 márciusában, vagyis a sűrű napok után fél évvel papírra vetett emlékiratot² fogom az alábbiakban kicsit elemezni.

Szabó Zoltán személye azért is érdekes, mert – ahogy születésének centenáriuma is megmutatta³ – azon nagyon kevés, fontos 20. századi közéleti szereplő közé tartozik, aki bír ama bizonyos integráló erővel. Bár népi íróként tartjuk számon, már a nagyapja sem tartozott egyértelműen a paraszti világhoz: mozdonyvezetőként dolgozott, igaz, végül Beregsurányba tért haza, hogy egyedül találkozhasson a halállal. Édesapja már az

¹ SZABÓ Zoltán: *Jegyzetlapok* = Uő.: 1956. *Korszakváltás* (Szabó Zoltán Összegyűjtött Munkái IV.), s. a. r. Kenedi János, Osiris, Budapest, 2006, 245.

² SZABÓ: 1956. *Korszakváltás*, 149–201. Minden további Szabó-idézet innét való, ezeket a továbbiakban külön nem hivatkozom.

³ Az évfordulós írások közül figyelemre méltó Cs. NAGY Ibolya: *A Vaskapun innen és túl, a Dunától a tengerig*, Hítel 2012. április, 29–40; GOMBÁR Csaba: *Szabó Zoltán a Visegrádi utcából*, Élet és Irodalom 2012. február 10., 13.

újlipótvárosi középosztály tagja, a fiatal fiú piarista diák és cserkész, a falukutató mozgalom jelese, *A tardi helyzet* és a *Cifra nyomorúság* szerzője, a német megszállásig a Magyar Nemzet publicistája. Mélyen kritikus volt a fennálló politikai rendszerrel szemben, s közben tisztelte és becsülte Teleki Pál németellenességét, nem érintette meg, még futó pillanatokra sem az antiszemita vagy később a svábgyűlölő hullám. A háború után szerény közéleti feladatokat vállalt: a Magyar Közlöny és a Valóság szerkesztője, rövid ideig a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség elnöke. Már 1945 decemberében megharcolt Révai Józseffel Bibó István első nagy visszhangot kiváltó tanulmányának, *A magyar demokrácia válságának* közléséért. 1947-től a párizsi magyar követségen második feleségének édesapja, Károlyi Mihály mellett a magyar művelődés ügyeit intézte, majd 1949-ben a Mindszenty- és a Rajk-per nyomán az emigrációt választotta.

Sohasem lett belőle elvakult, a szerepe foglyává váló antikommunista, sem az eszméihez hűtlen és a forradalom eltiprását megbocsátó társutas baloldali. Nem tért haza, nem igazolta a Kádár-rendszert, de közben a Szabad Európa Rádió (SZER) és a Látóhatár (majd Új Látóhatár) egyik leglelkesebb külső munkatársaként kitartóan ápolta a magyar művelődés ügyét.⁴ A nemes konzervativizmus, a szabadság és a polgári demokrácia ügye iránti elkötelezettség és kiemelkedő szociális érzékenység remek elegyével írható le Szabó Zoltán pályafutása.⁵ Talán ezzel is magyarázható a személye, vagy inkább eszmetörténeti öröksége iránti határozott közömbösség és érdektelenség: életműve nem gyömöszölhető be maradéktalanul és problémátlanul a honi emlékezetközösségek kánonjaiba.

A *Kívülről* című írás érdekességét az adja, hogy egyszerre vibrál benne az angol sajtót olvasó és elemző, a SZER hallgatóit bizonyos napokon akár három tudósítással is meglepő, ugyanakkor a forradalom ügyét segíteni igyekvő író lelkesedése, amely fokozatosan csap át félelembe, majd a nyugati világ közönye miatt letargiába. Szabó fürkésző tekintete pásztázza az angol közvéleményt és a politikusokat, mérlegre teszi az emigránsok választási lehetőségeit, eltöpreng azon a nehéz kérdésen: hogyan lehet, ha szét lehet választani egymástól a hazát és annak mindenkori kormányát. Am mielőtt megijednénk, hogy fennkölt és fárasztó gondolatmenetekkel szembesülünk, gyakorta átüt a szövegeken az öregcserkész kíváncsisága és a szociográfus éles szeme. Elszórt megjegyzései rendkívül életszerűen világítják meg, hogy mire is számíthatott 1956 magyar forradalma a kortárs Nagy-Britanniában.

Szabó Zoltán saját helyzetét ahhoz az emberhez hasonlítja, aki egy képtárban egészen a képpel szemközt falig hátrál, hogy messzebből, teljes egészében szemügyre vehesse a műalkotást. A megszemlélni kívánt tárgy a forradalom eseménysora, főként az a tizenkét nap, amely az első nagy tüntetés és a második szovjet beavatkozás közé esett. Ezt az időszakot a szerző „egy londoni manzárdlakásban élte át”. Értesüléseit

⁴ Szabó Zoltán nyugati magyarság körében betöltött, rendkívül szerteágazó tevékenységéről lásd BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*, I–II., Európa, Budapest, 1989, több helyen.

⁵ Az Országos Széchényi Könyvtárban megrendezett Szabó Zoltán-emlékkiállítás kurátora, Tokaji Nagy Erzsébet találóan világította meg az életút lényegét: „Ebben a rövid, de annál mozgalmasabb században kevés hazáját féltő, felelősen gondolkodó ember akadt, aki képes volt az izmusokon felülemelkedve az igazat mondani, nem csak a valódit, és megtartani az ingát egyensúlyban, középen.” Lásd www.oszk.hu/kiallitasok/szabo-zoltan-kiallitas.

sokáig csupán a magyar rádióból szerzi, ezt egészíti ki az angol sajtó átolvasásával nyert információkkal. Hallatlanul érdekes, s egyben nehezen átérezhető és átélhető, hogy mennyire keveset tud a budapesti eseményekről. Erősen érvényesül a hidegháborús zártság, és manapság, amikor az információk túlcsondulása miatt a releváns információk kiszűrése a legnagyobb kihívás, utólagos tudásunk birtokában nagyon tájékozatlannak tűnik a szerző.

Helyzetét az alábbi félmondat világítja meg: „Vagyis Budapesten vér folyik, odaát szó, ideát tinta.” A mondat első felének jelentése egyértelmű: a szerző lélekben a magyar főváros utcáin jár. Munkahelye, ahonnan a szó magyar földre folyik, az ekkor már Münchenben, az ottani Angol kertben székelő Szabad Európa Rádió. Ide küldi Londonból, a töltőtollával megírt összefoglalóit és elemzéseit Szabó Zoltán. Számára a forradalom október 24-én reggel fél kilenckor kezdődött: „Azt a bizonyos történelmi nyitólövést, amelyet később mindenki mindig a szemben álló rovására ír, telefoncsengő helyettesítette. A tömegzajt egy nyugodt női hang az ebonitkagyló membránján: »Could Mr. Cabo take a personal call from the Continent?«”⁶

Az ágyából kiugró Szabó Zoltánnak hosszú heteken át ez volt az utolsó hétköznapi, nyugodt reggele. Bár munkaköréből adódóan addig is a Daily Telegraph, a News Chronicle és a Manchester Guardian olvasásával, valamint a BBC adásainak hallgatásával töltötte napjait, mostantól fogva élete alapvetően megváltozik. A tárgyilagos, hűvös elemző hangját a hazájáért aggódó férfi zaklatott, szokatlan módon stiláris hibákat tartalmazó, néha kuszának, szerkesztetlennek tűnő tudósításai váltják fel. A megváltozott idők, a rendkívüli fontosságú történések első jele: a BBC megszakítja adását,⁷ hogy közölje Nagy Imre miniszterelnökségét és a szovjet csapatok beavatkozását.

Szabó rámutat a felettebb szokatlan döntés körülményeire: „Ez elgondolkoztató. Ebben az órában az angol rádió olyan muzsikával szolgál, amely söprögető háziasszonyok kedélyét vidítja, borotválkozó hivatalnokok rosszkedvét deríti fel. E műsort a BBC nem szívesen töri meg olyasmivel, ami zavarhatja a hallgató lelki nyugalmát; megszakítására akkor kerül sor, ha az uralkodó nagybeteg, s állapotáról orvosai új jelentést adnak ki.” Természetesen nem csupán a brit kispolgárság számára jelentett meghökkentő élményt és eseményt a Kelet-Európából érkező forradalom híre, hanem magának a szerzőnek is. Felidézi közeli barátja, a szintén a népi mozgalom élvonalába tartozó Kovács Imre 1953-as írását, amelyben az amerikai kormányzat által deklarált, utóbb propaganda-

⁶ „Mr. Cabo [sic!], tudna fogadni egy személyes hívást a kontinensről?” Érdekes lenne egyszer megírni, ki hogyan értesült az emigrációban a forradalom kitéréséről. A magyar kereszténydemokrácia nagy öregje, az ekkor New Yorkban ugyancsak a SZER alkalmazásából álló Varga László így írt minderről: „Október 23-án délben (otthon este hat óra volt) az amerikai vezető titkárnője izgatottan rohant hozzám: »Mr. Varga, the Hungarian students in Budapest are marching...« Felhevülten ismételtem: a diákok Budapesten masíroznak..., de magyarul mondtam, mert a megrázó élmények pillanataiban az anyanyelvünkön beszélünk.” VARGA László: *Így történt... = A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23 – november 9.*, szerk. Kenedi János, Századvég – Nyilvánosság Klub, Budapest, 1989, 507.

⁷ A rádiónak a korszakban játszott szerepéről számos fontos visszaemlékezést közöl az alábbi kötet: PALLAI Péter – SÁRKÖZI Máttyás: *A szabadság hullámhosszán. Az 1956-os magyar forradalom története a BBC elmondásában*, Helikon, [Budapest], 2006.

szólalmnak bizonyult felszabadítási ideológiát bírálta.⁸ Kovács szerint bármilyen, a szovjet uralom elleni harc csak akkor lehet eredményes, ha belülről fakad, valamilyen népi megmozdulás nyomán sarjad, nem pedig külső beavatkozás nyomán pattan ki. „A magyar nép, így gondolkoztam, kiábrándult, bölcs és óvakodó. Se diktatúra meg nem emésztheti, se forradalom föl nem gyűjthetja” – idézi fel korábbi véleményét Szabó Zoltán. Ezt a vélekedést elfogadhatónak tartom egy hazájától elzárt, kevés információhoz hozzájutó, főként a múlt tapasztalataira építkezni tudó emigráns esetében, de a nyugati katonai és hírszerző szervek magyar forradalomra adott elégtelen válaszai már sokkal inkább elgondolkoztatóak.⁹

A visszaemlékezésben újból és újból napirendre kerül az emigránsok cselekvési lehetőség. Mit tegyenek, milyen véleményt formáljanak, mennyire szóljanak bele, akár az éter hullámain keresztül is az otthoni eseményekbe? Szabó Zoltán kezdeti alapállása tartózkodóan visszafogott: „A teendő ennyi: az otthoniak tájékozódását szolgálni, itteni szorongásunkban, hogy Németh László két szavát párosítsam.” Ez az állapot azonban nem tartott sokáig, október 25-én hajnali fél háromkor Artúr csenget be a szerzőhöz. Az Angliában élő Artúr Magyarországon született és nevelkedett, húszévesen hagyta el hazáját, újságcikkeit németül írta, regényeivel főként az amerikai és francia olvasóközönséget szólította meg. Kuttyájának az Attila nevet adta. „Amikor először láttam, kandallója fölött egy Courbet-kép vonta magára pillantásomat. Csordától elkóborolt marha bőg a képen, az erdőszélen. »Bús tehén« – mondotta ő s a két magyar szó egy csöppet megállt a levegőben az angol beszélgetések csendes áramai között, kettéosztva a jelenlévőket: magyarokra és nem magyarokra.” A *Sötétség délben* írója, Arthur Koestler látogatta meg a hajnali órában Szabót, s beszélgetésük nyomán sarjad az ötlet, hogy tíz ismert angol író közös esten, kiáltványban álljon ki a magyar forradalom ügye mellett.

A kicsit kényszer szülte akció szervezése nem halad könnyen, elsőként a meghívandó vendégek elérésén és meggyőzésén kell túlesni. Koestler és Szabó mellett a már régóta angol földön élő újságíró és humorista, Mikes György mozgatja a szálakat. Gyakorlati okokból is nehéz a szervezés (Eliot Nápoly környékén nyaral, Graham Green Indonéziában, Aldous Huxley Kaliforniában tartózkodik, a kiemelkedő lírikus Wystan Auden¹⁰ szintén Itália földjét tapossa), de nem várt elutasításban is részesülnek a szerve-

⁸ KOVÁCS Imre: *A lélektani hadviselés problémája*, *Látóhatár* 1953/3., 169–174.

⁹ Más nézőpontból viszont nagyon is következetes volt a fennálló nagyhatalmi *status quó*t érdemben felborítani nem kívánó nyugati, elsősorban amerikai külpolitikai gyakorlat, csupán a közvélemény nem volt ezzel feltétlenül tisztában. Ahogyan arra a kérdéskör elismert szakértője rámutatott: „Az amerikai felszabadítási propaganda ugyanis komoly várakozásokat keltett a nyugati társadalmakban is, és nagyon sokak számára éppen a magyar forradalom leverése nyomán vált világossá, hogy a demokratikus államok külpolitikája gyakran nem a demokrácia, belső, befelé érvényes eszközeit követi.” BÉKÉS Csaba: *Győzhetett volna a magyar forradalom 1956-ban? = Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*, szerk. Romsics Ignác, Osiris, Budapest, 2002, 343.

¹⁰ A későbbiekben viszont a jeles költő nagyon egyértelműen kifejezésre jutatta a magyar nép, ezen belül is az irodalom iránti nagyrabecsülését: ő jegyezte annak az irodalmi antológiának az előszavát, amely Duczynska Ilona és Polányi Károly szerkesztésében *The Plough and the Pen* címmel 1963-ban Londonban látott napvilágot. A kötet az 1930 és 1956 közötti magyar irodalmat igyekezett bemutatni, bőséges teret szentelve a népi írók munkásságának.

zők: Bertrand Russell „elhárítja a megtiszteltetést s általános meglepetésre Egyiptomra tereli a szót”. Végül a három szervező mellett Sir Jacob Epstein, Henry Green, Rose Macaulay, Veronica Wedgwood, Hugh Seton-Watson¹¹ és talán a legismertebb név: J. B. Priestly alkotja az est fellépőit. Szabó Zoltán nem nagyon leplezi csalódottságát: „»Ha Orwell élne...« – sóhajtok. »George – mosolyodik el gyöngén Koestler –, őreá igazán nem számíthatnánk. Már útban volna a határ felé, egy puskával, lövészárkot keresni.«”

A figyelemfelhívónak szánt, s nyilvánvalóan az angol közvéleményt felrázni, mozgósítani akaró esemény szervezése persze nem csupán az angol irodalmi és művészeti élet kiválóságai miatt akadozott. Találunk példát az emigráns magyarok közötti civódásra is: ifj. Iványi-Grünwald Béla történész az 1945 előtti, a Szent Koronát tartalmazó címerrel ékesített zászlót kívánta a gyűlésen az előadók asztalára teríteni. Szabó Zoltánnak az az ötlete támad, hogy vágják ki a címert, hiszen lyukas zászlóval járnak a budapesti utcákon is. Az éles vitával fenyegető helyzetet végül úgy oldják meg, hogy a zászló fonákja kerül felülre, így a korona látványa nem okozhat zavart.

Az október 28-án tartott, mondjuk úgy, a magyar ügy melletti szolidaritási gyűlés közönségét már-már maró gúnnyal ábrázolja Szabó: „Kinézek az ablakon zavaromban, míg gyanúmat az úrhölgy gyanútlanul igazolja. Mind kétségtelenebb, hogy olyan gyűlést vár, amely finom tollú angol írókkal heves vérű pusztai közönséget párosít, úgy lehet *sansculotte*-okat is remél, kellemes berzenkedéssel. Ez érthető: egy forradalom a brit középosztálynak éppoly érthetetlenül idegen, akár egy perzsa Montesquieu francia kortársainak.” Persze lehetne-e ez másként? Nem kívánunk-e túl sokat, s nem inkább a tehetetlen düh, a keserű kudarc miatt kifakadás bukik ki Szabó Zoltánból? Vagy valami másról lehet szó? Valami olyasféle meg nem értés ez, amely Nyugat- és Kelet-Európa viszonyát mindmáig terheli, s efféle hétköznapi jelenetekben ölt testet?

A gyűlés kezdete nem szerencsés, mivel az elsőként felszólaló John Priestly sokkal inkább hatásvadász és magamutogató ember, nem pedig a közép-európai kis nemzetek sorsa iránt valóban érdeklődő értelmiségi. Viselkedését szarkazmusba átszippantó iróniával magyarázza Szabó: „Önkéntelenül a sarokba pillantok. Ott egy televíziós vevő leleselkedik. Most már tudom, kinek beszél az író, aki nemcsak szónok, hanem televíziós sztár is egyben. Mindazoknak az idősebb hölgyeknek beszél, akik vidéki házakban masszív nyugalomban vetik tekintetüket a televízióra, miközben kötnek.”

Szerencsére a rossz benyomásokat hamar feledtetik a megható pillanatok: a zongorán felhangzó Himnuszt néma csend, s egyetlen zokogó hang kíséri. Seton-Watson professzor emelkedett, szakszerű és nagyon együtt érző módon szól a kelet-európai népek nyomorúságáról,¹² a gyűlés végén táviratot intéznek Nehruhoz, India elnökéhez,

¹¹ Talán az ő szerepe leginkább érdekes, hiszen édesapja Robert Seton-Watson történész a kossuthi eszmék nyomán magyarbarát értelmiségiből vált a honi nemzetiségi politika elszánt kritikuskává – igaz, később csalódottságát fejezte ki az utódállamok gyakorlata miatt is. Fia a kelet-európai történelem ismert szakértőjeként több rádió-előadásban, nyilvános kommentárban állt ki a magyar forradalom mellett.

¹² Néhány nappal később részletesebb tanulmányban tekintette át a szovjet birodalmi övezetbe tartozó kelet-európai államok helyzetét, rámutatva a lengyel és a magyar pártvezetés alapvetően eltérő válságkezelési stratégiájára. A szöveg magyarul is olvasható: Hugh SETON-WATSON: *Forrongás Kelet-Európában. Lerombolt mítosz, elárult forradalom*, ford. Marácz Tamás = *Szabadság/harcosok. Hidegháborús írások. Válogatás a Commentary anti-*

hogy közvetítsen a magyar és a szovjet kormány között. Zárásként pedig felolvassák a francia irodalom két nagyságának, Georges Duhamelnek és Albert Camus-nak az összegyűltekhöz intézett táviratát. Vagyis *A pestis* írójának sokat idézett sorai, *A magyarok vére* nem előzmények nélkül való, ő nem csupán a bukást követően, hanem már azt megelőzően is figyelemmel kísérte az eseményeket. (Csupán apró közbevetés, hogy Szabó Zoltán egy hetvenes években tartott előadásában egyenesen a népi mozgalom falukutatóival rokonította Camus-nak a forradalmiságról [*révolte*] vallott felfogását, s megemlítette, hogy a kiváló író 1937-ben cikksorozatot írt a kabil nép szociális helyzetéről.¹³)

Mint említettem, Szabó Zoltán ezekben a hetekben sokat, felteszem: a szokottnál is többet olvassa az angol sajtót. Mivel emlékiratot ír, a forradalom bukása, melynek tudatában van, talán az indokoltnál is sötétebbre festi a képet. De mégis van néhány olyan momentum, amelyet érdemes kiemelni, különösen ha a külföld rólunk kiállított bizonyítványát szeretnénk megismerni. Nem annyira a hivatalosat, mintsem a mindennapokban tetten érhető. Leginkább szembetűnő az általános hangnem változása: „A londoni lapok, száznyolc éve először, emelkedett hangon szólnak rólunk, magyarokról.” S persze Petőfi és Kossuth sokszor bukkan fel hivatkozási pontként Szabó Zoltán írásaiban, ami egyáltalán nem meglepő a *Szellemi honvédelem* és a *Szerelmes földrajz* szerzőjétől. Ami viszont szokatlan, és nagyon ritkán, mondhatnánk kivételes pillanatokban jelenik meg az életműben: a megalapozott nemzeti büszkeség érzése.

Jelen sorok írójában van valamilyen ösztönös tartózkodás a túlcsoportuló pátosztól, de az alábbi sorokat nehéz nem rokonszenvel olvasnom: „Az első követelmény, hogy a Timestól, a Telegraphtól és Guardiantól, valamint egyéb sajtóhatalmaktól ösztönszerűen megvonom eddigi tekintélytiszteletemet. Semmiféle hálát nem érzek azért, hogy hazámtól, amely kicsi és nincs kikötője vagy atombombája, ily terjedelmesen és álmélkodva szólnak. Hálaézés helyett gyanakodva azt vizsgálom, hogy kötelességüket miképp teljesítik? Közepesen teljesítik – állapítom meg fölkelte nép fiához illő elnézéssel.” Persze a szerzőnk nem lenne Szabó Zoltán, ha nem tudná, hogy egy nép büszke kiállása nem lehetetlen, de ha túl sokáig tart, feszengő pózzá merevülhet. Éppen ezért további kommentárjai, észrevételei hűvösebbek, távolságtartóbbak és kritikusabbak. „A Timesban még »Vörösmarty« térről olvastam a reggel, ami angol szemnek, ha lehet, még egzotikusabban magyaros, mint a Vörösmarty tér volna. Kelenföld viszont »Koelen-Feld« gyanánt jelenik meg, egy csöppet elnémetesedve a szedő keze alatt. A kép, amely az angol lapokból kibontakozik, ha nem is alapvonalaiiban, de összetevőiben nyilván rettentően különbözik attól, amit a Baross utca lakója tapasztal.”

S végezetül még egy roppant találó megfigyelés, amely éppen egymást kizáró jellegénél fogva nagyszerűen adja vissza a forradalom napjainak zaklatottságát, s néha meglepően bizarr lecsapódását: „A népszerű és olcsó londoni lapokban, amelyek a ponyva műfaját napilap formájában vitték tökélyre, a szokott fényképeket látja az ember, az is-

kommunista írásaiból, szerk. Békés Márton, Közép- és Kelet Európa Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2015, 25–36.

¹³ A gondolatmenetet részletesen lásd SZABÓ Zoltán: *Ezerkilencszázötvenhat: forradalom, történelem, valóság* = UÓ.: 1956. *Korszakváltás*, 215–216.

mert színésznőmosolyokat, a fürdőruhákat, amelyekből a tartalom domborodik ki kamaszlelkű olvasók örömére. Mellettük azonban – történelmi időket élünk – néhány szörnyű fénykép számol be Budapestről: rücskös fatörzs, lombjafosztott ágak, az egyikről derékig meztelen férfitest lóg lefelé, lábánál fogva akasztották a fára a hullát.” Az idézet rámutat a képek sokat idézett erejére,¹⁴ s arra, hogy ezekben a napokban a korábbi idők elzártságához képest aránytalanul sok információ kapott teret a nyugati sajtóban.

Szabó Zoltán írása, a *Kívülről* a szerző szociográfusi és szépírói vénájának köszönhetően fontos láttelepet ad elsősorban az '56-os forradalom időszakának angol társadalmáról. Egyszerre tartott tükröt nekünk, magyaroknak és az őt befogadó ország polgárainak. Ezért is tartom értékes és becses alkotásnak.

Golyónyomok a József utca 14. számú házán

¹⁴ BALÁZS Eszter: *Kik azok a „Budapesti Hősök”? Fotó kutatás és forráshasználat a Paris Match 1956-os riport sorozatának nyitóképeinél = Mindennapok Rákosi és Kádár korában, szerk. Horváth Sándor. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008, 154–171; MÜLLER Rolf: *A harc helyszíne – a bűn helyszíne. Egy 1956-os fénykép emlékezetei*, Kommentár 2014/4., 5–20.*